

H.R. NORD

Een Europeaan in Europa

A. Geurtsen

Er helemaal uitgekomen zijn wij niet. Aan het eind van het gesprek hebben wij er ons over verbaasd, dat het tot 1974 heeft moeten duren voordat wij elkaar hebben ontmoet. Wij waren beiden toen toch al geruime tijd lid van de vvd. Als meest voor de hand liggende verklaring hebben wij maar aanvaard, dat wij uiteraard onze eigen afdelingsvergaderingen – voor hem Den Haag en voor mij in hoofdzaak Rotterdam – bezochten en dat hij na zijn vertrek naar Luxemburg weinig gelegenheid meer had de landelijke bijeenkomsten te bezoeken.

Hans Nord. Onze eerste kennismaking vond plaats op die maandag in oktober 1974, toen Kees Berkhouwer mij als nieuw benoemd lid van het Europese Parlement de kamer van de secretaris-generaal binnen leidde, gelegen in de gang achter de in een noodbehuizing ondergebrachte vergaderzaal. Een rustige, zeker niet overdadig ingerichte kamer met op het bureau een gering aantal, goed geordende papieren. Het werkvertrek van een precies en ordelijk mens, die zich ook in een hectische vergaderweek niet tot het afwijken van zijn systematische aanpak liet verleiden.

Vanachter het bureau stond bij onze binnenkomst een niet al te grote, de neiging tot enige gezetheid tonende man op. Het vriendelijke ronde gezicht met achter brilleglazen twinkelende pretogen, gedekt met een schaarse hoeveelheid grijzende haren. Na de introductie toont hij zich allercharmantst verheugd over het feit, dat met mij de derde vvd-er (naast Berkhouwer en Jan Baas) in de liberale fractie zijn intrede deed als gevolg van de versterking, die de Eerste Kamerfractie na de gedeeltelijke vernieuwing van de Senaat in het voorjaar van 1974 te zien had gegeven. Als je niet beter wist, zou je de indruk kunnen krijgen dat het Europese Parlement speciaal op mijn komst had zitten wachten. De perfecte gastheer van het Parlement toonde zich in de mededeling, dat als ik ergens mee zat of iets wilde weten, de deur van zijn kamer steeds voor mij open stond. Op en top de beminnelijkheid zelve.

Dat het ook anders kon en dat die pretoogjes konden veranderen in felle priemen, die vanachter de glazen van zijn bril vuurspetters leken af te geven, heb ik pas later ontdekt toen wij na de eerste rechtstreekse verkiezingen

collega's werden in de liberale fractie. Het beste is mij dat bijgebleven van de interventie, waarin hij blijk gaf van zijn oprechte verontwaardiging over het feit dat het Britse kiessysteem had verhinderd, dat een groot aantal (naar mijn herinnering) Britse liberalen werd gekozen, die bij het evenredigheidsstelsel van onze fractie deel zouden hebben uitgemaakt.

Hij werd geboren in Scheveningen op 11 oktober 1919. Na daar de lagere school gevolgd te hebben, ging hij naar het Vrijzinnig Christelijk Lyceum aan de Van Stolkweg in Den Haag. Hij volgde de B-afdeling van het gymnasium en deed in 1938 eindexamen. De best denkbare middelbare opleiding, daarover waren wij het geheel eens.

Belangrijker nog voor zijn uiteindelijke vorming was, dat hij op die school dezelfde vrijzinnige sfeer aantrof die ook in het ouderlijk huis heerste. Geen wonder, dat hij het nog altijd heeft over 'een hele leuke school' waar het - voor die tijd - progressief toeging: de leraren, met wie een vrije verhouding bestond, noemden de leerlingen bij de voornaam en voelden zich niet verheven boven het houden van een jaarlijkse voetbalwedstrijd met de leerlingen. Niet dat de gezagsverhoudingen werden aangetast. Die bleven uitdrukkelijk gehandhaafd, maar stonden een vriendschappelijke relatie niet in de weg. Als Hans het heeft over de maandagmorgen-preek van rector Tenhaeff in de tuin aan de Van Stolkweg, meen ik enig heimwee in zijn ogen te zien.

Na het gymnasium volgt de rechtenstudie in Leiden. In oktober 1939 doet hij zijn kandidaats en drie dagen, voordat in november 1941 de Leidse Universiteit wordt gesloten, volgt al het doctoraal examen. Hij verhaalt van de Leidse traditie: na het kandidaatsexamen wijdde je je aan het studentenleven en als dat een jaar was gebeurd, ging je verder voor je doctoraal. Een snelle berekening leerde mij, dat hij dus maar een jaar voor die doctoraalstudie nodig heeft gehad. Hans vindt dat niet zo bijzonder. 'In die tijd werd zo'n sluiting nog vooraf aangekondigd en ik kon dus mijn tijdsindeling maken. Door de Duitse inval in Nederland had ik trouwens mijn "studentenjaar" met 6 maanden moeten bekorten'.

De november-rede van Cleveringa¹ heeft uiteraard diepe indruk op hem gemaakt. Hij is de voorzitter geweest van de 26 november vereniging in Luxemburg, die jaarlijks bijeenkomt om te luisteren naar een rede, uitgesproken door een prominente universitaire Nederlander.

Een belangrijk probleem voor een afgestudeerd jurist anno 1941 vormde de vraag: wat moet je er eigenlijk mee?² Hans Nord had niet lang nodig om te besluiten, dat hij voorshands het beste twee dingen kon doen: zich vestigen als advocaat en procureur in Den Haag, tevens als advocaat bij de Hoge Raad en de tijd die hem restte te besteden aan het schrijven van een proefschrift.

Dat eerste viel niet mee. Zijn cliënten bestonden hoofdzakelijk uit prode-

nen, een toen nog letterlijk begrip. Niet alleen betaalden zij zelf niets; ook de gemeenschap was nog niet zozeer doordrongen van ieders recht op juridische bijstand, dat daarvoor een vergoeding werd gegeven. Echtscheidingen en strafzaakjes vormden de hoofdschotel. Daarnaast waren er uiteraard familieleden en kennissen, die het vanzelfsprekend vonden door Hans gratis te worden geholpen.

Het proefschrift was voor een in Leiden in de civielrechtelijke traditie gevormd jurist, zacht gezegd, opmerkelijk van onderwerp: de historische ontwikkeling en juridische betekenis van de representatiegedachte in het staatsrecht. Het behelsde een onderzoek naar de politieke democratie vanaf de oudheid tot het heden. Een duidelijke aanwijzing van waar Nord's eigenlijke belangstelling naar uitging. Temidden van de bedreigingen van het democratisch staatsbestel door het nationaal socialisme, het fascisme en het communisme zocht hij de betekenis van de democratie te doorgronden en vast te leggen. Het daarbij niet schuwend om de in de jaren dertig gegroeide aanhang van het corporatisme duidelijk te maken, dat ook zij aankoersten op een sterke man. 'De leider van de artsen is ongetwijfeld het meest geschikt zich over medische onderwerpen uit te laten. Op andere terreinen moet hij echter erkennen daarvan geen verstand te hebben. Omdat iemand nu eenmaal een overall-blik moet hebben, is het onvermijdelijk dat boven al die leiders van corporaties een sterke man komt te staan'.

Het proefschrift werd zonder hulp tot stand gebracht, omdat een promotor niet beschikbaar was. Het werd ook eigenhandig getikt. In 1945 ging hij ermee naar Leiden, waar hij Kranenburg bereid vond als promotor op te treden. Sinds oktober 1945 mocht hij zich dan ook Dr. Nord noemen.

In die donkere bezettingsjaren werd Hans Nord van Nederlander European. 'Voor 1940 dachten Nederlanders niet na over de internationale politiek. De minister van Buitenlandse Zaken was daarom meestal een beroepsdiplomaat. In de Troonrede placht niet veel meer te staan dan: de betrekkingen met het buitenland zijn bevredigend. Voor de rest ging het over nationale aangelegenheden'.

De op 10 mei 1940 overkomende vliegtuigen ('Het waren er teveel om Nederlandse te kunnen zijn') stonden in schril contrast met de koppen in de ochtendeditie van de NRC van die dag. Die gingen over de vraag na welk uur vers brood moest worden verkocht en of er al dan niet twee nieuwe kruisers moesten komen.

Het is geen wonder dat onder die omstandigheden een 20-jarig student gaat nadenken over de samenhang der dingen en dan komt tot de erkenning van het belang van de internationale dimensie. Een aspect, dat in de turbulente ontwikkelingen van de bezettingsjaren in zijn denken een dominante plaats ging innemen. Hoewel tot 1942 alleen grote optimisten bleven gelo-

ven in de goede afloop, heeft Hans Nord nooit twijfel gekend. Het was voor hem onbestaanbaar dat de eindoverwinning niet aan de geallieerden zou zijn. De democratie mócht en kón dus niet verliezen van de dictatuur. Er was eigenlijk maar één allesoverheersende vraag: wat doen we, als dit voorbij is.

Naar zijn oordeel is de Tweede Wereldoorlog in wezen een vervolg op de Eerste en vormen deze beide onderdeel van een Europese burgeroorlog. Het ging minder om een conflict tussen staten dan een tussen ideologieën, tussen maatschappelijke en politieke opvattingen over de wijze van organisatie van de samenleving. 'Collaborateurs waren niet zozeer mensen die de kant van de macht kozen, maar vooral zij die in de juistheid van de ideologische opstelling geloofden. Dat geldt vooral voor hen die na de inval in Rusland nog aan de verkeerde kant bleven staan'. Zijn mening werd nog versterkt toen hij werd opgepakt door landwachters, die hem afleverden bij een Duits bureau. Daar werd hij vrijgelaten. 'Landgenoten pakten mij op, de vijand liet mij weer vrij'. Het ging duidelijk om meer dan een staten-conflict. Het ging om Europese burgers, die hun zienswijze op maatschappelijke en politieke organisatie met geweld wilden opleggen aan andere Europese burgers.

Voor Hans Nord was de conclusie onontkoombaar: samen met het andere Duitsland, dat na de oorlog zou ontstaan, moet een eind worden gemaakt aan de tweedracht in Europa. De afzonderlijke staten zijn daarvoor te klein geworden. Alleen door er één geheel van te maken, zal dat kunnen lukken. Zijn gedachtenwereld stond daarbij sterk onder invloed van een boekje van Curry, dat hij in een tweedehands boekhandel had gevonden: 'The case for Federal Union'. In dit eind 1939/begin 1940 geschreven werk houdt Curry – in navolging van het 'Union Now' van Clarence Streit – een krachtig pleidooi voor een federale aaneensluiting in Atlantisch verband. Na het lezen van dat boekje stond zijn voornemen vast: 'Als ik dit overleef ga ik daar in Nederland een beweging voor oprichten'.

Met zijn vrienden aan de Leidse universiteit had Hans Nord al vaker gesprekken gehad over internationale politiek, ook al voor 1940. Hij herinnert zich, dat het daarbij een geliefd spelletje was om kabinetten te vormen. Tot zijn ontgoocheling stonden zijn vrienden voor 1940 nooit toe, dat hij daarbij minister van Buitenlandse Zaken of van Defensie werd, omdat hij tegen de Nederlandse neutraliteitspolitiek was. Zij vreesden met hem op één van die posten dadelijk in een oorlog te geraken. Na de Duitse inval mocht hij van zijn vrienden wel. Zijn reactie was, dat het toen niet meer hoefde. 'De erkenning, dat ik het bij het rechte eind had gehad, was voor mij voldoende genoegdoening'.

Als ik hem vraag die vrienden te beschrijven, zegt hij: 'Het waren clubgenoten, waarvan een enkeling behoorde tot de jonge liberalen. Wij waren

vooral onder de indruk en de invloed van Telders. Voor de staatkundige zaken neigden wij tot de Liberale Staatspartij, in sociale aangelegenheden dachten wij meer zoals de Vrijzinnig Democraten'. Op mijn constatering 'vvd-ers avant la lettre dus' knikt hij instemmend.

Met die vrienden besprak hij ook zijn ideeën over de toekomst van Europa. Een deel van hen verklaarde te zijner tijd graag mee te willen doen. Anderen volstonen met: je doet maar.

Al dadelijk in mei 1945 schreef hij een brief met zijn gedachten over de gewenste structuur van Europa aan een adres, dat hij in Curry's boekje had aangetroffen, 'Federal Union' in Londen. Het adres bleek te zijn gewijzigd, maar een antwoord dat hij van de secretaris-generaal ms. Josephy ontving, bewees dat de brief toch was aangekomen. Hij moest maar eens komen praten. Hoewel reizen in die tijd alleen toegestaan waren met een 'ordre de mission' en zo'n papier in het algemeen slechts werd verstrekt aan militairen, gezagsdragers en belangrijke zakenlieden, maar zeker niet aan gewone burgers, slaagde Nord erin begin 1946 naar Londen te gaan. Via een relatie op een departement kreeg hij een papier, dat duidelijk maakte dat hij in Londen moest zijn om aan te dringen op het afleveren van melkbussen. Hij zal nooit weten of dat inderdaad moest gebeuren, want op het in de opdracht vermelde adres heeft men hem nooit gezien. In plaats daarvan meldde hij zich bij ms. Josephy, die hem in een lang gesprek vroeg om in Nederland een vereniging 'Federale Unie' op te richten.

Aan dat verzoek heeft hij voldaan, samen met de journalist Willems uit Lisse en Rob Wery, advocaat in Den Haag. Toen over die oprichting publicaties verschenen, bleek al gauw dat ook anderen, met soortgelijke ideeën bezielde, zich hadden georganiseerd. Er waren wel wat accentverschillen: Nord en de zijnen zaten op de lijn-Curry en streefden een Atlantische federatie na; de anderen hadden meer de nadruk op Europa gelegd. Twee daarvan hadden al een grotere aanhang dan de Federale Unie.

Allereerst was daar de Europese Actie onder leiding van Dr. Salinger, een in de Hitler-jaren in Nederland ondergedoken Duitser. Deze had onder het pseudoniem Hades in de oorlogsjaren een illegaal boekje over Europese samenwerking het licht doen zien. Een van de grote mannen van Europese Actie was H. Brugmans, die in zijn gijzelingsjaren de geestelijke vader van het personalistisch socialisme was geworden en daarmee de stoot had gegeven tot oprichting van de Partij van de Arbeid. Verder hoorden tot de Europese Actie Wim Verkade, kort daarna hoofd van Unesco in Duitsland, en Alfred Mozer, toen internationaal secretaris van de Partij van de Arbeid en buitenland-adviseur van Koos Vorrink. Kortom, een pvda-club.

Als tweede bestond de Europese Federatieve Beweging, onder leiding van Van Dierendonck, de latere directeur van het Sociaal Fonds van de EEG.

Deze, afkomstig van het ministerie van Sociale Zaken ('het kan ook Economische Zaken zijn geweest'), had daar vandaan mensen om zich heen verzameld, waaronder H.M. de Lange en Mr. H.E.H. Scheffer, afkomstig van het ministerie van Verkeer.

Als een van de meest indrukwekkende mensen die Hans Nord uit deze groepen ooit heeft ontmoet, noemt hij pater Keulemans. Naar zijn herinnering behoorde deze tot de groep-Salinger, maar zijn invloed reikte veel verder door de bezielende en meeslepende wijze, waarop hij zijn boodschap van Europese eenwording wist te brengen.

De drie groepen wisten elkaar in 1947 te vinden in de oprichting van de Beweging van Europese Federalisten (BEF). Terwijl zij nog bezig waren het eens te worden over een actieprogramma, kwam er van de Europa Union in Zwitserland een uitnodiging voor een in september 1946 te houden congres in Hertenstein. De Nederlandse delegatie ontmoette daar voor het eerst na de oorlog Europese gelijkgezinden. Voor het eerst ná de oorlog, want ook tijdens de oorlog was er vanuit het verzet al een internationale bijeenkomst geweest, waar was vastgesteld dat na de oorlog met Duitsland als gelijkbeprechte natie, in een Europese federatie moest worden verder gegaan.

Terwijl de bijeenkomst in Hertenstein plaatsvond, hield Churchill in Zürich zijn beroemde speech over de Europese eenwording en werd in het Verenigd Koninkrijk onder leiding van Duncan Sandys het comité 'United Europe' opgericht. Het onmiddellijk met hem opgenomen contact leidde in 1947 tot twee dingen: de oprichting van de Union Européenne des Federalistes en in Nederland van de BEF. Brugmans werd voorzitter van beide. Hij was niet alleen een begenadigd spreker, maar door zijn schitterende Frans ook de aangewezen voorzitter van de UEF.

Het overleg met Sandys leidde ook tot het congres in Den Haag van mei 1948: de start van een nieuwe tendens in de Europese politiek. Niet dat iedereen het nu met iedereen eens was; er was een duidelijk meningsverschil tussen de federalisten die een gemeenschap op supra-nationale basis wensden, en de functionalisten of intergouvernementalisten, die uitgingen van samenwerking tussen volstrekt soevereine staten. Het Churchill-comité was de voornaamste exponent van die laatste stroming, die de federalisten eigenlijk als te links beschouwden. Niet zo verbazingwekkend, als bedacht wordt dat vooral in het begin een groot deel van de aanhang uit communistische, socialistische en links-christelijke hoek kwam.

In die tijd wenste Labour niets met Europa te maken te hebben, vanuit de gedachte dat Afrika bij Calais begon. De Conservatieven zagen in Europa vooral een substituuut voor het Imperium, een verenigd Europa onder Britse leiding, een soort commonwealth. Zij wilden de USA vooral erbij betrekken, waarbij de Britten als scharnier en woordvoerder zouden kunnen optreden. Toen Churchill in 1945 plaats moest maken voor Labour, kreeg de Britse

regering het te druk met de (inderdaad hoognodige) sociale hervormingen. De Amerikanen, zich enerzijds op een afstand houdend, wensten wèl Europese samenwerking als voorwaarde voor het verlenen van steun bij de wederopbouw.

Zo zag het internationale plaatje eruit, toen het Haagse congres bijeenkwam met als uniek feit dat een Duitse delegatie, met ondermeer Adenauer en Von Brentano, op basis van gelijkberechtigtheid daaraan deelnam. Het Haagse congres was ook daarom bijzonder, omdat het ondanks het feit dat het een particulier georganiseerde bijeenkomst was, binnen een jaar drie belangrijke wensen gerealiseerd zag:

- De Europese Beweging werd opgericht met in ieder land een Nationale Raad van de Europese Beweging, waarin deelnamen de naar Europese eenheid strevende organisaties en die politieke partijen, die zelf ook tot vorming van Europese actiegroepen waren overgegaan;
- De oprichting van de Raad van Europa;
- De stichting van een Europees orgaan voor de mensenrechten, het Europese Hof van Straatsburg.

Hans Nord werd als bestuurslid van de BEF lid van de Nederlandse Raad van de Europese Beweging, omstreeks 1950 gevolgd door het voorzitterschap van de BEF en zijn benoeming tot secretaris van de Raad EB. Intussen bleven de al geschetste tegenstellingen tussen intergouvernementelen en federalisten bestaan. 'Hoewel ik zeker geen intergouvernementalist genoemd kon worden, had ik wel het gevoel dat de BEF zich te radicaal en te links opstelde'. Er waren intussen wel veel liberalen bij gekomen, maar die waren voornamelijk op plaatselijk niveau actief. De samenwerking verliep daardoor nogal stroef en de financiële steun van het bedrijfsleven werd door het optreden van de BEF mondjesmaat verleend.

Door de Britse houding viel intussen met de Raad van Europa weinig te beginnen. De onvermijdelijke splitsing voltrok zich toen, na de beroemde verklaring van Schuman, de Europese Kolen- en Staalgemeenschap werd opgericht. Zes lidstaten reageerden positief; de Britten haakten af. Dat had ook consequenties voor de nationale verhoudingen. Ongetwijfeld mede omdat de radicalen van het eerste uur langzamerhand verdwenen waren, maar vooral toch op grond van die internationale ontwikkeling, wijzigde zich de houding van de anderen jegens de BEF. De verhoudingen binnen de Raad werden stukken beter en datgene waarvoor Hans zich in de jaren vijftig steeds had beijverd: de vereniging van de verschillende, los van elkaar staande clubs, kon worden verwezenlijkt. In 1958 werd de Europese Beweging in Nederland opgericht, waarvan Hans Nord algemeen voorzitter werd.

Inmiddels had zich, parallel aan de gebeurtenissen in Europa, de Atlantische draad ontwikkeld. Bij het departement van Buitenlandse Zaken overheerste de gezindheid voor de NAVO. Vooral omdat het Verenigd Koninkrijk buitenspel bleef, zag men minder in Europa. Met actieve steun van dat departement werd door de BEF en de VIRO (Vereniging voor de internationale rechtsorde) de Atlantische Commissie opgericht, met prof. Kranenburg als eerste voorzitter. Belangrijke drijfveer daartoe was de vrees, dat de Europese Beweging splijtzwaam binnen de NAVO zou kunnen worden. Een uitgangspunt dat door de Fransen absoluut niet kon worden gedeeld. Die wilden juist een sterk Europa, om zo onafhankelijk mogelijk van de Verenigde Staten te kunnen zijn.

De oprichting van de Atlantische Commissie moest duidelijk maken, dat Europese en Atlantische politiek elkaar aanvullen en zeker niet tegenspreken. De vereniging van Europa moest gezien en begrepen worden als een factor van belang, juist ook voor de Atlantische zaak. Zij zou Europa in staat stellen om in die Atlantische samenwerking het eigen geluid te laten horen en het eigen belang te behartigen.

Ook bij de Atlantische Commissie treffen wij Hans Nord aan in de voorste linie: voorzitter van 1957 tot begin 1962.

Hoewel voor menigeen al die activiteiten een volledige dagtaak gevormd zouden hebben, kon Hans Nord daarmee niet volstaan. Kort na de oorlog had hij de advocatuur neergelegd, om naar het toenmalige Nederlands-Indië te gaan om te vechten tegen de Japanners. Door de loop die de geschiedenis nam, is het daarvan niet gekomen. De oorlog was afgelopen, voordat hij kon worden uitgezonden.

Naast hetgeen zijn hart hem ingaf te doen voor de Europese zaak, moest hij ook bezigheden hebben die hem in staat stelden ervan te leven. Hij werd juridisch adviseur van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij ter Bevordering der Pharmacie. Dat 'werken om van te leven' was temeer noodzakelijk, nadat hij op een bijeenkomst van de URF in Straatsburg zijn Margaret had ontmoet. Hij leidde de Nederlandse delegatie, zij had zitting in de Britse delegatie. In hotel La Maison Rouge aan de Place Kléber kwam hij haar voor het eerst tegen aan een tafel waar hij Denis de Rougemont trof in gezelschap van een aantal dames. Een paar maanden later waren zij verloofd en weer een paar maanden later getrouwd. Zeer tot ongenoegen van de Britten, die hem kwalijk namen dat hij hen van hun meest actieve lid had beroofd.

Eind 1960/begin 1961 kwamen de eerste signalen, die duiden op de komst van Europese verkiezingen. Een parlementaire commissie, onder leiding van prof. Dehousse, had een ontwerp gemaakt, waarmee hij een rondreis maakte langs de regeringen en daarbij ook Den Haag aandeed. Nadat Romme en Oud als sprekers waren opgetreden op een congres van de Europese Beweging in het kader van het statuut van de EDF, was de laatste Euro-

peaan geworden. Hij was met name – in het kader ongetwijfeld van de Thorbecke-traditie – geënthousiasmeerd door de aan de Europese samenwerking verbonden structuuraspecten: hoe zet je zoiets het beste in elkaar.

Na het bezoek van Dehousse kreeg Nord het verzoek om bij Oud en Dettmeijer te komen. Zij wilden binnen de partij komen tot oprichting van een commissie tot voorbereiding van Europese verkiezingen en het opstellen van een liberaal programma. Onder voorzitterschap van Frits van Dijk kwam die commissie er, met als leden onder meer Hans Nord, Jo Schouwenaar, Dettmeijer en Joke van Haften. In korte tijd leverde de commissie een prima programma van 3 pagina's. Het advies-Dehousse sneuvelde echter voordat het gerealiseerd kon worden door het veto van De Gaulle. De Europese verkiezingen waren weer voor geruime tijd van de baan.

In 1961 beschikte het Europese Parlement over een secretaris-generaal en een adjunct secretaris-generaal, voor wie was verordeneerd dat zij nevenge-schikt aan elkaar zouden werken. In plaats daarvan werkten zij elkaar tegen en functioneerde het secretariaat dus niet. Besloten werd dat zij beiden plaats moesten maken voor een nieuwe secretaris-generaal. In die tijd zat tweederde deel van de Nederlandse delegatie in het Europese Parlement in het hoofdbestuur van de Europese Beweging. De Nederlandse Europarlementariërs zochten een Nederlandse kandidaat als opvolger voor de voormalige, Nederlandse secretaris-generaal en kwamen bij Nord terecht. Door zijn voorzitterschap van de EB was hij voor alle fracties aanvaardbaar.

Hoewel zijn ambitie voor een ambtelijke carrière gering was, stond de uitdaging hem wel aan. Hij maakte slechts het voorbehoud, dat Margaret ermee akkoord zou gaan. Toen hij haar vroeg of zij er bezwaar tegen zou hebben in het buitenland te gaan wonen, bleek uit haar reactie dat hij van haar kant geen tegenwerking zou ondervinden. Haar antwoord was namelijk 'Ik woon al 10 jaar in het buitenland'.

Zijn benoeming tot secretaris-generaal van het Europese Parlement liet Nord kennismaken, voor het eerst, met de ambtelijke bureaucratische wereld. Dat leidde aan de ene kant tot bewondering voor de toewijding en prestatie, die hij daar aantrof, maar ook tot verbazing over de mate van ledigheid en verspilling. Hij trof binnen het apparaat van het Parlement 247 formulieren aan voor uitsluitend intern gebruik. Het instellen van een commissie die tot taak kreeg binnen 3 maanden te rapporteren over de mogelijke reductie van dat aantal, leidde na 6 maanden tot het bericht dat dat tot 244 kon worden teruggebracht. Hij heeft er toen zelf in één avond maar 100 geschrapt!

Een ander voorbeeld: de begroting van het Parlement werd ontworpen door de secretaris-generaal. Deze legt zijn ontwerp voor aan het bureau van het Parlement, waarna het stuk via de budgetcommissie aan het Parlement

wordt aangeboden. In de jaren zestig waren de parlementaire diensten over een aantal gebouwen verspreid. Toen na de fusie van de Europese organen de Hoge Autoriteit van de GKS naar Brussel verhuisde, werd diens gebouw op de Kirchberg in Luxemburg overgenomen. In de budgetcommissie was herhaaldelijk aanmerking gemaakt op het aantal bodes, dat in dienst was. De administratie weerlegde die kritiek steeds, door te wijzen op het grote aantal gebouwen dat in gebruik was. Na de verhuizing liet Hans Nord de directeur financiën weten, dat hij de resultaten daarvan in de personeelsbegroting wenste terug te vinden. Tot zijn stomme verbazing kreeg hij ten antwoord, dat er niet minder maar meer bodes nodig zouden zijn, omdat er op iedere verdieping een aantal aanwezig diende te zijn. Op zijn eis dat hoe dan ook het aantal met minstens 10 teruggebracht diende te worden en dat als dat niet gebeurde de directeur de begroting maar zelf in de budgetcommissie moest verdedigen, kwam een aantal dagen later de reactie: het aantal budgetplaatzen voor bodes kon met precies 10 worden verlaagd.

Dat zelfs een secretaris-generaal wel eens kan twijfelen aan het nut van zijn werkzaamheden bleek, toen één van de secretaressen huilend bij haar baas kwam opbiechten dat zij vanuit het Oostblok werd gechanteerd en daardoor gedwongen was iedere maand stukken van het Parlement af te geven. Sindsdien belastte de secretaris-generaal persoonlijk zich met de samenstelling van het te overhandigen pakket met het commentaar: dan is er tenminste nog iemand die die stukken leest.

Van meet af aan heeft Nord er geen geheim van gemaakt, dat zijn ambities meer gingen in de richting van een politieke dan van een administratieve functie. Het ambt had zijn aantrekkelijke kanten, maar de politiek bleef trekken. Al in 1973 had hij het gevoel lang genoeg secretaris-generaal te zijn geweest. Toen de voorzitter van het Parlement hem echter vroeg aan te blijven, met het oog op de uitbreiding van de Gemeenschap met ondermeer het Verenigd Koninkrijk, won zijn plichtsbetrachting het. Hij heeft daar geen spijt van gehad en noemt het integreren van de Britten in de bestaande organisatie nu een leuk karwei. Onder hen was Peter Kirk, die hij nog kende als samen met hem behorende tot de jongste gedelegeerden op het Haagse congres. Ook anderen uit de conservatieve fractie had hij in de Europese Beweging herhaaldelijk ontmoet. Niettemin, toen de Top van Parijs in 1975 besloten had tot het houden van Europese verkiezingen, werden de kriebels alsmaar heviger. Hij was dan ook aangenaam verrast, toen de vvd bereid bleek hem voor de verkiezingen van 1979 op de lijst te zetten. Het lijsttrekkerschap in 1984 beschouwt hij als de bekroning op zijn activiteiten. Als lid van het Europese Parlement ging hij eerst goed beseffen, hoezeer hij zich in de functie van secretaris-generaal zou zijn gaan vervelen.

Ik heb de indruk dat ik het karakter van Hans Nord het best heb leren kennen – en waarderen – in zijn functioneren als parlementariër. Hij heeft de sterke neiging om ruzie uit de weg te gaan, als het niet om echt belangrijke zaken gaat. In dat geval is hij dan ook vrij gemakkelijk tot een compromis over te halen. Daardoor wekt hij de indruk van een zachtmoedig mens te zijn, met wie je niet gemakkelijk problemen krijgt. Maar wie zich daardoor laat leiden komt, als het er werkelijk op aankomt, van een koude kermis thuis. Dan gaat hij nergens voor opzij en douwt door, tot hij zijn zin krijgt. Dat ondervond een aantal van zijn collega's in het Parlement, dat het wel een aardige gedachte vond om door het Parlement ter ondersteuning van de verkiezingen in 1984 uitgetrokken middelen individueel toe te delen. Op uiterst beminnelijke doch tegelijk halsstarrige wijze wist hij dat als penningmeester te verhinderen en tegelijk de indruk te vermijden tegen te zijn, omdat het misbruik dan om de hoek lag.

In één opzicht was het misschien voor Hans een handicap, dat hij secretaris-generaal is geweest, voordat hij lid van het Europese Parlement werd. In die eerste functie diende hij uiteraard strikt neutraal te zijn en goede relaties te onderhouden met alle fracties. Het was natuurlijk wel bekend dat hij liberaal was en zijn nationaliteit viel niet te loochenen, maar het typeerde hem dat juist Nederlandse liberalen – maar ook de andere Nederlanders – wel eens vonden, dat zij bij hem minder steun ondervonden dan zij hadden verwacht. Die habitus heeft er mogelijk toe geleid, dat hij zich minder in uitgesproken politieke of nationale standpunten heeft geprofileerd als Europees parlementariër dan in zaken die van doen hadden met het intern en extern functioneren van het Parlement. Zijn werk aan de verbetering, aanpassing en herziening van het huishoudelijk reglement vond alom bewondering en waardering. De functies van vice-voorzitter van juni 1984 tot januari 1987 en sindsdien van quaestor, waren en zijn hem evenzeer op het lijf geschreven. Het lag ook voor de hand dat hij samen met zijn strijdmakker van vlak na de oorlog in de Europese Beweging, Altiero Spinelli, mede-oprichter was van de zogeheten Krokodil-club, waarin een aantal afgevaardigden door de fracties heen het Europees federalisme wilde bevorderen. Hij speelde dan ook vanzelfsprekend een vooraanstaande en zelfs toonaangevende rol in de institutionele commissie bij de totstandkoming van het advies over de Europese Unie. De daaruit resulterende eenvormige akte van Luxemburg was zeker een magere bekroning op dat initiatief, maar heeft in ieder geval de mede-gevevende bevoegdheid van het Europese Parlement versterkt.

In talenkennis kent Hans Nord nauwelijks zijn weerga. Een geboren Engelsman spreekt het Engels niet voortreffelijker dan hij het doet. Zijn Engelse grootmoeder en dito echtgenote zullen daar niet geheel vreemd aan zijn. Die talenkennis stelt hem in staat de aangesprokene in diens eigen taal te bedie-

nen, onder het motto: 'Dan kan hij in ieder geval niet doen, alsof hij mij niet begrijpt of de schuld aan de tolken geven'. Dat je het daarbij niet iedereen naar de zin kunt maken, bewijst de reprimande die Nord kreeg van de Nederlandse Taalunie, die vond dat hij zich meer van het Nederlands moest bedienen.

Zijn bereidheid om ook van andere onderwerpen dan die tot zijn taakgebied behoren kennis te nemen, ondervond Jessica Larive in een gesprek, dat zij met hem had over emancipatievraagstukken. Haar betoog omtrent het belang van emancipatie voor de vrouw onderbrak hij met 'Ik weet alles van de vrouw, gezien vanuit de consument'. Of zijn opmerking aan het adres van een deelneemster aan een bezoekersgroep, toen hij voor Hendrik Jan Louwes moest invallen en het over legbatterijen ging. Hij moest bekennen niets van kippen af te weten, maar wel aan een hond of een kat te kunnen zien of ze zich gelukkig voelen. 'Ik ben er niet zeker van of het feit, dat een kip in een legbatterij eieren legt duidt op het tevreden zijn met de afmeting van de kooi of juist betekent, dat zij wat meer ruimte zou willen hebben'.

Voor zijn Nederlandse collega's in de liberale fractie, en dan vooral voor wat hij noemt 'de jonge honden' onder hen, kan hij het best aangemerkt worden als een wijze vader. Als zij weer eens geneigd zijn duidelijk te laten merken dat zij er zijn en krachtig stelling willen nemen, zal hij niet nalaten hen erop te wijzen dat het van belang is te blijven bedenken, dat er meer bereikt kan worden met een goede samenwerking nu en in de toekomst. Als het korte termijnsucces de goede verhouding met andere fractieleden en stromingen ondermijnt, worden meer mogelijkheden verprutst dan benut. Opmerkingen, die door zijn eigen houding en successen krachtig worden onderstreept.

Het gesprek nadert zijn eind; de feiten zijn op een rij gezet. Het is buiten al donker geworden en de borrel wacht. Maar dan toch nog: 'Als secretaris-generaal heb ik gemerkt, dat een federaal Europa heel goed mogelijk is. Het secretariaat is een geïntegreerd geheel met goede en middelmatige mensen en nietsnutten. Met mensen uit verschillende landen die als een geheel kunnen werken, waarbij het verschil in nationaliteit eerder een verrijking opleverde dan tot een impasse leidde. Voorwaarde is slechts een duidelijke gemeenschappelijke doelstelling en een aangepaste organisatie. Dat geldt niet alleen voor het secretariaat van het Parlement; dat ging ook op voor de Hoge Autoriteit en een tijdlang eveneens voor de Europese Commissie. Het gaat mis, als de zaak gehernationaliseerd wordt, als ambtenaren omkijken naar waar zij vandaan zijn gekomen – bijvoorbeeld in verband met hun promotiekansen bij terugkeer. Het gaat ook mis als er geen sterke leiding is. Wanneer in het Verdrag als gemeenschappelijke doelstelling de integratie op supra-nationale basis wordt ingebouwd, is het mogelijk een echt verenigd

Europa te bereiken. Die doelstelling wordt nu nog geblokkeerd, niet eens zozeer door een herlevend nationalisme, maar vooral door het nationale egoïsme en het nationale parochialisme’.

Wij hadden het eerder over De Gaulle gehad en zijn afkeer was duidelijk te merken geweest. Niettemin stelde hij vast, dat er onder de vierde Republiek goede Franse Europeanen zijn geweest, die thuis echter niets wisten te bereiken. Onder De Gaulle was er tenminste sprake van een nationale gezagsvorming, die leidde tot een consistente, zij het niet altijd gewaardeerde houding jegens Europa.

‘Vandaag constateer je in de nationale staten een atomisering van de samenleving. Die ontwikkeling leidt haast onontkoombaar tot atomisering van de Gemeenschap. Een nieuw elan, een nieuwe visie zoals aangereikt in het ontwerp-Verdrag voor de Europese Unie is nodig om de Gemeenschap te revitaliseren’.

Aan Hans Nord zal het niet liggen, als dat niet gebeurt.

Noot

1. Het betrof hier een rede van Prof. Cleveringa tijdens diens college-uur op 26 november 1940 op de universiteit van Leiden, waarin hij openlijk wees op het gevaar van de Duitse bezetting voor de Nederlandse geestes- en gewetensvrijheid.